

LİVÂYÎ'NİN MANZÛM AMME (NEBE SÛRESİ) TEFSİRİ

Prof. Dr. Ahmet SEVGİ
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ahsevgi@selcuk.edu.tr

Özet

Bu makalede 16. yüzyıl şairlerimizden Livâyî'nin, Berlin Königliche Kütüphanesi, Diez A. 8⁰. 192 numarada kayıtlı (baş tarafı noksan) bir eserinde yer alan manzûm “Amme” (Nebe Sûresi) tefsirinin metni verilmektedir. 1543'te tamamlanan ve Kanûnî Sultan Süleyman'a sunulan bu eserde “Yâsin” ve “Mülk” sûrelerinin de manzûm tefsiri var. Sade bir üslûpla kaleme alınan söz konusu sûrelerin tefsirinde âyetlerin bazen meâlen çevrildiği bazen de değişik müfessirlerden nakiller yapılarak yahut konuyla ilgili hikâyeler anlatılarak ayrıntıya girildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Livâyî, manzum tefsir, Nebe Sûresi, mesnevî.

LIVAYI'S POETICAL INTERPRETATION OF “AMME” (SURA NABA)

Abstract

The text of poetical interpretation of “Amme” (Sura Naba) appeared in Livayi's, one of the 16th century poets, the work (the beginning part missing) stored under the number Diez A. 8⁰. 192 in Berlin Königliche Library, is given in this essay. Poetical interpretations of Suras “Yaseen” and “Mulk” are included in this work, completed in 1543 and presented to Sultan Suleiman the Lawgiver. It is seen in the mentioned interpretations of the Suras written in unsophisticated style that, verses were sometimes translated according to the meaning, transfers were sometimes committed from different glossators or told in detail by telling relevant stories.

Key words: Livayi, poetical interpretation, Sura Naba, matnawi.

GİRİŞ

Livâyî 16. yüzyıl şairlerimizdendir. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.¹ Âşık Çelebi “Meşâ‘iru’ş-şu‘arâ”da adının Hızır olduğunu, akli dengesinin yerinde olmadığını, zaman zaman hastanede tedâvî gördüğünü ve kitâbetle (müstensihlik) geçindiğini söyler. Âşık Çelebi’nin, şairin edebî kişiliği ile ilgili verdiği bilgi ise şöyledir: “Mü’ellefâtı ‘adedde şad olur, yanında şî’r ü inşâdan dem urılsa ğayruñ kelimâtı mezkûr olmak bâbı sedd ü şadd olur.”

Buradaki “sad” kelimesi kesretten kinâye olmalı. Zira, adı geçen Livâyî’ye âit olduğunu tahmin ettiğimiz “Yâsin, Tebâreke (Mülk Sûresi) ve Amme’nin (Nebe Sûresi) nazmen tefsir edildiği (bk. Vilhelm Pertsch, **Die Türkischen Handschriften der Koniclichen Bibliothek zu Berlin**, Berlin, 1889, s. 120-122) -baş tarafı noksan- bir eser dışında bu zatın (Livâyî) herhangi bir telifi bilinmemektedir.²

¹ Görebildiğimiz kadarıyla Livâyî hakkında tek kaynak Âşık Çelebi’nin “Meşâ‘iru’ş-şu‘arâ”sıdır. Âlî’nin “Künhü’l-ahbâr”da verdiği bir cümlelik bilginin Âşık Çelebi’den alındığı âşikârdır. Her iki metni de buraya alıyoruz:

LİVÂYÎ: İstanbulludur. Kuloğlu idi. Adı Hızırdur.Yeñiçeri iken ba‘zı meşâ‘ih ğıdmetin idüp esmâya müdâvemet ile ve mürebbîsüz ğalvet çekmekden ğalebe-i yübüset ile dimâğına ihtilâl ve ‘aqlına i‘filâl ‘arız oldı. Niçe zamân bîmâr-ğânede mu‘alecât itdiler. Zencîr ü bend südmend oldı ki nev‘an hüşmend oldı. ‘Ulûfesi olan ağçadan ber-vech-i teğâ‘üd şey-i yesîr sebeb-i ma‘îşeti vardur ve eyü nüşha yazar kitâbet ile kefâf-ı nefis tertîbine kudreti vardur. Mü’ellefâtı ‘adedde şad olur, yanında şî’r ü inşâdan dem urılsa ğayruñ kelimâtı mezkûr olmak bâbı sedd ü şadd olur. Be-her ğâl bir yılda iki yılda bir bîmâr-ğâne kayyumına buluşur *darbu’l-ğabîb zebîb* diyü leti lüt bilür ve *küllü dâğjilin yenfa‘* diyü ihtîkândan çekmez zor.

Eş‘âr-ı ü

Şöyle şakla sır-ı ‘ışkı tende cânunı tuymasun

Belki adın anıma ağzuñda zebânunı tuymasun

La‘lünü emsem olurdu derdüme emsem didüm

Didi em mâ kimse bu râzı nihânunı tuymasun (Âşık Çelebi, *Meşâ‘iru’ş-Şu‘arâ*, İnceleme-Metin, Hazırlayan: Prof. Dr. Filiz Kılıç, İst. 2010, C. 2, s. 742-743.)

LİVÂYÎ: Nâmi Hızırdur. İstanbul kuloğullarından iken tağşîl-i ma‘rifet itmişdür. Ğağ budur ki bu mağla‘ı kem degüldür.

Nazm: Şöyle şakla sır-ı ‘ışkı tende cânunı tuymasun

Belki adın anıma ağzuñda zebânunı tuymasun (*Künhü’l-Ahbârın Tezkire Kısmı*, Hazırlayan: Dr. Mustafa İsen, Ankara 1994, s. 269.)

² Livâyî adına ilk defa, şiir mecmualarını tararken “Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Katalogu”nda rastlamıştım. (bk. Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Katalogu, C. IV, Kahire 1992, s. 31) Söz konusu katalogda 4232 numarada kayıtlı (tertîp tarihi:965/1557) “Mecmûa-i Eş‘âr”ın mürettebi olarak gösterilen “Livâyî”nin bizim üzerinde durduğumuz “Livâyî” olduğunu tahmin

ESER HAKKINDA

Söz konusu eser:

“Bi-ḥamdi'llâh dem emn ü emândur
Ki devrân-ı Süleymân-ı zamândur
Toḡuz yüz ellide bu taḥrîr
Beyân olup tamâm oldu taḥrîr” (v. 97^a)

mısralarında belirtildiği üzere, 950/1543'te tamamlanmış ve Kanunî Sultan Süleyman'a (Saltanatı: 1520-1566) sunulmuştur:

Mesnevî nazım şekliyle ve arûzun “mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün” vezniyle yazılan eserin elimizdeki bu noksan nüshası 97 varak ve 2630 beyittir.

Baş:

“Ki taḥḳîḳ eyleyiserüz biz anı
Ḳıyâmetde didi her ins ü cânı” (v. 1^a)

Son:

“Livâyî meşnevî'nün oldu şeyḫi
Unutsun Ḥusrev ü Şîrîni Şeyḫî” (v. 97^a)

İstinsah Tarihi: 978/1570

Müstensih: Mustafa

İstinsah Kaydı:

تمت الكتاب بعون الله الوهاب
كتبه الفقير مصطفا

Şairin:

“Livâyî meşnevî'nün oldu şeyḫi
Unutsun Ḥusrev ü Şîrîni Şeyḫî” (v. 97^a)

sözünden hareketle -mesnevîlerde mutat olduğu üzere- söz konusu eserin başında tevhit, naat, methiye ve sebeb-i telif bölümlerinin bulunduğunu var sayar ve elimizdeki nüshanın da “Yâsin”in 12. âyetine kadar olan kısmının kopmuş olduğunu dikkate alırsak eserin baştan en az 20-30 varak eksik olduğunu söyleyebiliriz.

ediyoruz. Daha sonra bu isme Sadık Yazar'ın “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh geleneği, İst. 2011” adlı yayınlanmamış Doktora çalışmasında rastladım. Livâyi'nin, Berlin Königliche Kütüphanesi, Diez A. 8°. 192 numarada kayıtlı “Manzûm Kur'ân Tefsiri”nden söz edildiğini görünce manzûm âyet tercümeleriyle ilgilendiğim için dikkatimi çekti. Üzerinde çalışma yapıp yapılmadığını sorup soruştururken Dr. Sadık Yazar'ın söz konusu eseri bize ulaştırması takdire şayan bir davranış olmuştur. Kendisine teşekkür ederiz.

Livâyî, bu eserde Müslümanlar arasında -namaz sûrelerinden sonra- en çok okunan Yâsin, Tebâreke (Mülk Sûresi) ve Amme'yi (Nebe Sûresi) sade bir üslûpla nazmen tefsir etmiştir. Sûreler tefsir edilirken önce Mekke'de mi, Medine'de mi nâzil olduğu, kaç âyet olduğu, sebab-i nüzûlü gibi şekli bilgiler verilmiş daha sonra da tefsire geçilmiştir. Âyetlerin bazen meâlen çevrildiği bazen de değişik müfessirlerden nakiller yapılarak yahut konuyla ilgili hikâyeler anlatılarak ayrıntıya girildiği görülmektedir.

Livâyî'nin esere ne ad verdiğini bilmiyoruz.

“Tamâm oldı niżâm-ı nazm-ı tefsîr
N'ola şeh şadı olursa aña yir

Olcak dürr-i nazmum şâha manzûr
İlâhî hâzretinde eyle ma'zûr
Bu dürr-i nazmı gördükde o sulţân
Düri 'aks-i la'lden eyle mercân” (v. 97^a)

beyitlerinde geçen “nazm-ı tefsîr” yahut “dürr-i nazm” ifadelerinden biri eserin adı olabilir mi? Yoksa bu ifadelerin mânâsı mı kast ediliyor? Bu konuda kesin bir şey söylemek zor.

Biz bu makalemizde adı geçen eserin Amme (Nebe Sûresi) kısmını (v. 88^a-95^a/193 beyit) sunuyoruz. Bir başka makalemizde Tebâreke (Mülk Sûresi) tefsirini neşredeceğiz. İnşallah eserin tam bir nüshası bulunur ve manzûm Yâsin tefsiri de ortaya çıkar...

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ

[Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün]

- 1- Bu sûre Mekke'de indi enâma
Yedi yüz yetmiş oldu harf tamâme

Dağı bu sûre yüz yetmiş kelimedür
Biri 'ayn iki harfûñ biri mîmdür

Dağı bu sûre kırk âyetdürür hem
Bu sağışdan ne artuğdur ne bir kem

Rivâyet eyledi Zeyd İbn-i Esem
Peyember hâzretinden keyf ü bî-kem

- 5- Eyitdi her kim 'amme sûresini
Okısa şâhid idinsün o beni

Viribiye ferişteyle aña Hâk
Kıyâmet ıssısı gâlib olıcağ

Şovuk şular ki içe kana kana
Ne şuşaya vü ne yüregi yana

O miskîn içe anı ola râhat
Melâmetden geçüp ola selâmet

Kıyâmet ıssısını tuymaya ol
Ki bula cennet-i a'lâya ol yol

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

- 10- Buyurur ya'nî Hâk kim küfr-gûlar
Ne nesneden çekişirler şorarlar

Sözün aşlı budur ki Mekke kavmi
Çekişirlerdi birbiriyle yevmî

Muhammede iner Cibrîl gökden
Beyân eyler aña şoñdan u öñden

Çekişirlerdi bu hak mı degül mi

Diken mi bilmezüz yoğusa gül mi

İnanđı bir bölük oldu müselmān
İnanmadı bir azı oldu gebrān

عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ

- 15- Ki ya'nī ulu haberden şorarlar
Bular bu çok sözi endek şanurlar

Mücāhid eydür ol pīr-i sühandān
Ulu söz didügidür nazm-ı Qur'ān

Anuñ bu sözünüñ oldur delīli
Olur Allāh ta'ālānuñ bu kavli

قَلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ

Ķatāda eydür ol ulu haber ĥaĥ
Didügi ĥabrden ĥopmaĥdurur ĥalk

الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ

Ki bunlar eyleyicek ba'si inkār
Bu Qur'ān ĥaĥ degüldür diyü tekrār

Kelāmında buyurđı Ħaĥ ta'ālā
Ħaber virür bulara didi kellā

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ

- 20- Ki ya'nī bile kāfirler ĥaĥīĥat
Bu Qur'ān ĥaĥdur uş Qur'ān u ĥucdet

Ķabirden ĥopma ĥaĥdur fi'l-ĥaĥīĥat
Bileler olıcaĥ rüz-ı ĥıyāmet

Ve mü'minler daĥı 'ilme'l-yaĥīni
Bileler göreler 'ayne'l-yaĥīni

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا

Kelāmında dir ol 'allām u dānā
Buyurur ya'ni Allāhü ta'ālā

Yeri ben size döşek kılmadum mı
Sizi bî-şübhe bî-şek kılmadum mı

- 25- Dağı tağları dolansun diyü yir
Ki mismâr itmedüm mi anı ben dir

وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا

Yaratdum sizi erkeklü dişilü
Kimiñüz dişi kıldum kimin ulu

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا

Dağı uyıklarunuzu tenünüze
Ki rāhat kılmadum mı gözünüze

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا

Dağı giceyi kılduğ örtü size
Gerekdür şükr idesiz siz de bize

Ƙarañluğ ile her şey'i bürür şeb
Sefid iken siyâh eyler kamu heb

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

- 30- Dağı gündüzi kılduğ rüzuñuz çün
Sebeb gördük meşâlih buni dün gün

وَبَيْنَنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا

Dağı kılduğ sizün mā-fevkuñuzda
Olursız gice gündüz zevkuñuzda

Yedi kat gökleri kuvvetle vâşık
Ki yapduğ vüs' u hikmetle muṭâbık

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا

Dağı kılduğ sizünçün âfitâbı
Münevver bir çerâğ-ı şu'le-tâbî

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا

Ebirden dağı indürdük pey-â-pey
Mağar ki andan olur hişşe her şey

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا

35- Ki tā ol yağmur ile nice dāne
Bite anı yiye ibn ü eb ana

Dağı pīç-â-pīç olmuş tā ki engür
Biter yimişleri kim ideler hür

Bitirürüz dağı bahca vü bāğlar
Şafâ süre içinde şayru şağlar

إِنَّ يَوْمَ الْفُضْلِ كَانَ مِيقَاتًا

Ki tā rüz-ı kıyāmet oldu taḥkīk
Kelāmında buyurur şāh-ı tevfiḳ

Size ol va'de olınan muvākıt
Olup ola mu'aḫtaldur yuvākıt

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا

40- Ki Tañrı va'de kıldı size ol gün
Urula şür ola 'ālem dige-gün

Bölük bölük olup fevc fevc olasız
Ki maşer yirine ḥāzır gelesiz

Mu'āz İbn-i Cebel eyler rivāyet
Peyemberden bize budur ḥikāyet

Eyitdi ümmetümden ḳavm-i deh-gün
Ḳopalar ḥālleri ola tebeh-gün

Müselmānlar içinde seçileler
Ki yüzleri mesiḥ olmuş geeler

45- Ḳopa evvelki meymün şüretinde
İkinci ḥük-ı ser-dün şüretinde

Üçüncü çopa yukarı ayağı
Ola her birinün başı aşağı

Onun dördüncüsü gözsüz çopalar
Beşincisi şağır sözsüz çopalar

Dağı altıncısı da ol zamānlar
Çopalar kelb-i hālîş gibi anlar

Bularun sīnesine dilleri heb
Ki şarkmış çopalar olup mu 'azzeb

50- Dişiyile çeyneyeler dillerini
Görelere bağılu iki ellerini

Ağızlarından aķa rīķ ile ķan
Ki ikrāh ide maḥşerde her insān

Yedincisi çopa ser dest bürīde
Kazanmışdı anı bunlar beride

Sekizincisi āteşden sūtūna
Aşalar yana oda dōne dōne

Ṭokuzuncüsü murdār ola ğāyet
Ki ğāyıt yimeķ ola aña 'ādet

55- Onuncüsü bularun ya'ni andan
Giyeler cübbeler ki ķaṭırandan

Derilerine anlarun o ķaftan
Yapışa ayruķ ayrılmaya andan

Olar ki çopa meymün şūretinde
Ki ķovculuķdı anun 'ādetinde

Degüldür itme anı eyü āyīn
Ki böyle çopısar olan sūḥan-çīn

Dağı mađḥak olup güldüre ḥalkı
Yaman ola aña ol yaḥşī ḥulkı

60- Bu dağı çopa meymün hey'etinde
Bunun ḥūsı buyıdı 'ādetinde

Olar kim opa oñuz Şüretinde
Harām yimekdî hūyî ‘ādetinde

Olar kim başı aŐađa opalar
Ribā yiyiciler bunlar olalar

ıyāmetde Şular kim opa a‘mā
O hākimlerdürür kim ola garrā

urūr-ı cāh ile kendüyi ‘ālim
Bilüp ide sitem-kārī o zālim

65- Dağı yalan yire idüp Őehādet
Ki gözsüz opa olıcağ ıyāmet

Tekebbür eyleyen ol har dü-pālar
Bular dağı Şağır dilsüz opalar

Pes anlardan ki dilin eyneyeler
Ol ‘ālimlerdürür bunlar ki anlar

İderlerdi bular halka naŐıhat
Degüldi kendülere ıtmađ ‘ādet

Pes anlardan olan ser dest büride
Dil-āzār oldılar idi beride

70- Pes anlar ki ođusı ola murdār
Zekātı virmeyenler ola bunlar

Dağı Őehvātına uyarsa kişi
Zinā ile livāta olup iŐi

Bular dağı yiyüyiben ođalar
Ne kim itdiyse baŐına ađalar

Pes anlar kim giyeler cübbe atrār
Olalar iŐlerine hep peŐimār

Giyerdi fağır idüp bunlar libāŐı
Ki tađkār eyleyüp ehl-i palāŐı

75- Ululanup iderlerdi tekebbür
Ki şimdi işleri oldı taħassür

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا

Çağan yarıla gök yir yir açıla
Semâda ya'nî çapular açıla

Didiler ba'zılar kim gökde işbu
Ki her bir çul için var iki çapu

Biri bāb-ı 'ameldür birisi rızık
Vay aña yir yüzinde eyleye fısk

Açılır ol çapular gelse sâ'at
Ki ya'nî her çağan çopsa kıyâmet

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا

80- Dağı olıcağaz rüz-ı kıyâmet
Ki taşlar yir yüzinde aç çanat

Görinürken görünmez ola kühân
Ki böyle buyurur fermân-ı Qur'an

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا

Ki taħkikâ cehennem reh-güzerdür
Cinâna gitmege rāh-ı hāzerdür

Geçüp tā girmeyince dār-ı nāra
Cinānı görmege olmaya çäre

لِلطَّاغِيْنَ مَأْبَا

Ki ya'nî budurur ma'nisi anuñ
Maçāmıdur cehennem kâfirānuñ

لَا يَشِينُ فِيهَا أَحْقَابًا

85- Ki kâfirler çamuya olsa dāhil
İçinde çalacaqlardur nice yıl

Ne deñlü olduğın ezmân u aħkâb

Çekişmişlerdürür erbāb-ı elbāb

Rivāyet eylediler kim ‘Alīden
Ki aḥḳābuñ zamānın ol velīden

Ki seksen biñ senedür bu zamāndan
Ki her bir günü biñ yılcadur andan

Didiler ba‘zılar aḥḳābuñ aṣlā
Ḥisāb u va‘di yoḳ pāyānı ḳaṭ‘ā

90- Ebed ṭamuda ḳala gebr ü tersā
Necāta bulmayalar çāre aṣlā

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا
إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا جَزَاءً وَفَاقًا

Cehennem ehline hīç şovucaḳ şü
Virilmeye ki ola anlara bu

Şifā şusuzlığa vü issilige
‘Azāb içre bular ḳalup ilige

Ki içdükleri ḳaynar şular ola
O da ğassāḳ ola gözleri ṭola

Ki eydür ba‘zılar ğassāḳ için bu
Degüldür bunlara virdükleri şü

95- Bularuñ gözi yaşıdır ki aḳlar
‘Azābuñ şiddetinden ḳatı çāḳlar

Zebāniler dürüben göz ü ḳaşın
İçürürler bulara gözi yaşın

Bularuñ şöyle ıssı ola yaşı
Şarābına göre ola ma‘āşı

İçürdükde bu şuyı ehl-i nāra
İde yüreklerini pāre pāre

Didiler ba‘zılar ğassāḳ için bu
Ne göz yaşıdurur bu ya ne ḥod şü

100- Cehennemde yılanlar vardır anlar
Ki tağlar gibidür her bir yılanlar

Ki her birinde üç yüz altmış ağı
Ki her bir zehri dürlü dürlüdür bu

İçürürler bulara şu yirine
Bu zehri şuşadukça her birine

Cezā içinde hîç bir lahza uyku
Yüzini görmeye bu ehl-i tamu

Ki bir ân eylemeye bunlar ārām
Ki rāhat olmağıcün kām u nā-kām

105- 'Azāb olduğıcün bunlara lāyık
'Amellerine olmışdur muvāfık

إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَزُجُونَ حِسَابًا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كَذَابًا

Dağı anlar hisāb ile 'azāba
İnanmazlar idi ba's ü 'ıķāba

İnanmazlar bize ol bed-zebānlar
Yalanlarlar inanmazlardı anlar

وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا

Dağı her nesneyi biz hep şoraruz
Eyü yavuz 'amellerin yazaruz

Cezā neyse virürüz biz cezāsın
Vebāline göre ya'nī belāsın

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا

110- Çü tamu ehline bildürdi hālin
'Azābı neydüğünü hem me'ālin

Pes uçmağ ehli aḥvālin o beyyān
Beyān itdi eyitdi ya'ni Yezdān

Ṭamudan kırtulalar müttakīler
Mu'azzeb kıala ṭamuda şaḳīler

Bular uçmağa gire şād u ḥurrem
Bulalar anda bāğlar baḥçalar hem

وَكَوَاعِبَ أَثْرَابًا

Daḫı bākire kızlar bula bular
Hem ol kızlar olalar yaḫşı ḫūlar

وَكَأْسًا دِهَاقًا

115- Daḫı cennetde bunlar bula kamu
Şarāb ile kıadeḫler ṭolu ṭolu

Düzülmiş göreler şaf şaf pür içi
Şunup alup içeler ulu kiçi

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَابًا

Ki ya'nī herze söz hergiz yalan kıāl
Diyüp işitmeye bu kavm-i ḫoş-ḫāl

جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا

Ḥudā dir yā Muḫammed bunda ma'nī
Bu eylükler bu ni'metler ki ya'nī

Senün Tañruñdan uçmağ ehline bu
'Aṭādur birr ü iḫsāndur bu kamu

120- Cezā olduğıçün bunlara lāyık
Eyü 'amellerinedür muvāfık

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا

Buyurur ol mededsüzlere mesned

Senûn Tañrın ki ya'nî yâ Muḥammed

Semāvātuñ zemīnün olğıl āgāh
Mürebbsi vü rabbidür ol Allāh

Dağı bu ikinün aralarında
Eger ednā eger a'lâlarında

Ne var ise ḳamunuñ Tañrısıdur
Behiştün hem ḳamunuñ Tañrısıdur

125- Kimesne kimseye ḳılmaz şefâ'at
Meger andan ola yine icâzet

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا

O gün ya'nî feriştehler dağı rûh
Ṭura her biri şaf şaf [dağı] meşrûh

İdüp çoğ ihtilâf gayr-ı meşrûh
Ki bahş itmişler 'âlimler nedür rûh

Didi her biri bir dürlü haberler
Sözi her birinün hem mu'teberler

Velî eyler rivâyet İbn-i 'Abbās
Aña ḳâyıldürür bu cümle-i nās

130- Rasülü'llâhdan eyler bu rivâyet
Budur ḳavl-i eşaḫ hâl ü hikâyet

Yahüdâdan gelüp bir zümre-i dün
Rasüle şordılar bu rûhı bir gün

Ne nesnedür diyince rûhı anlar
Didi ol yolına rûh-ı revânlar

Bu rûh ol süy-ı Hâḳdan bir çeridür
Ferişteh olmadan bunlar berîdür

Benî Âdem gibi bunlar da yirler
İçerler ni'metine şükr iderler

135- Rivâyet eyleyüp dir İbn-i Mes'ûd

Yaratmışdur ferîşteh rûhı ma‘būd

Ulu hâlk itdi yirden gökden anı
Ki dördünci felekeddür mekânı

Oğur on iki biñ her günde tesbîh
İder şubh u mesâ şâm u meşâbîh

Anuñ her tesbîhinden bir ferîşte
Yaradur Hâk ta‘âlâ her gün işte

Ŧura anlar dağı bir şaff olup heb
Ki olmaya buları hîç mu‘âkab

140- Şahîh oldur Ŧura anlar da şaf şaf
Degül ecvef bular ammâ muzâ‘af

Telef-kâr olmayan vaqt-i şabûhı
Ki rûh-ı kudsîdür dirler bu rûhı

Ki ‘arşuñ sağı yanında var bir ırmağ
Ki müştâk olmuş aña sekiz uçmağ

Dağı vâsi‘ yedi kat yir ü gökden
Yedi yemden degül ki iki yirden

Seher vaktinde Cibrîl ol zamândan
Ol ırmağa girür gusl ider andan

145- Çıkup ol yemden olur anda lertzân
Kânadından tamar kaŦrât-ı bârân

Nice biñler ferîşteh yaradur Hâk
‘İbâdet itmegiçün anda muŦlak

Ki her gün yaradılır her seherde
Degül ki fevt ola öle kimer de

Ki her gün içde yetmiş biñ ferîşte
Girerler beyt-i ma‘mûra gelişte

Ve yetmiş biñ ferîşteh dağı her gün
Ŧavâf-ı Ka‘be eylerler digeŦ gün

150- Cûlar daħı ider tesbîh ü tehlîl
Sa'at irince bunlar ay eger yıl

Qıyâmetde bular da bağlayup şaf
Turalar her biri ez'af muzâ'af

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ
وَقَالَ صَوَابًا

Ki hîç söz söylemeye bir şey illâ
Vire destür aña Allâh ta'âlâ

ذَلِكَ الْيَوْمِ الْحَقِّ فَمَنْ شَاءَ
اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَأ

Ki ya'nî ol kıyâmet günü haqdur
İnananlaruñ aña yüzi aqdur

Dilerse Tañndan yaña ola kim
Yönin Tañrısına dönsün ola kim

155- Haq içün eylesün her neyse tâ'at
Her emrine Haquñ itsün itâ'at

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا

Ki ya'nî va'de kıldum ki size ben
'Azâbum gösterem 'ayne'l-yakînen

'Azâbum didügi ya'nî o qahhâr
Qıyâmet günidür dir ehl-i ikrâr

Ki eydür ba'zılar bu sözde ma'nî
Gazâ'-i Bedrdi maqşûd ya'nî

يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ
وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا

Budur bu âyet-i âhîrde ma'nî
Kişi kim her ne işlediyse ya'nî

160- Bulisar rûz-ı maşşerde ol anı

Eyü yavuz neyise her olanı

Buyurur İbn-i Fārūḳ-ı mu‘adil
Odur bu ḳavlı-i Ḥaḳ ḥaḳḳında ḳā’il

Ki ‘Abdullāhdur anuñ nām-ı pāki
Ḥudādan ğayrıdan yoğıdı bāki

Eyitdi ol ḳaçan ḳopsa ḳıyāmet
Ḳopup zī-rūḥ olanlar hep tamāmet

Geleler her biri maḥşer yerine
Kimisi sevine kimi yerine

165- ‘Adālet itmeğiçün Ḥaḳ ta‘ālā
Ḳazā idüp ide her şer‘i icrā

Ki nāṭıḳ ğayr-ı nāṭıḳ her ne kim var
Şora zılm eylemeye zerre miḳdār

Ḳamu mazlūmlaruñ hep intikāmın
Alup zālimlerüñ virmeye kāmın

Şu murğuñ ki ola minḳāri çengāl
Ala dādı bulardan da o fa‘āl

Perīye cinnīye ḥayvān u ğayra
Buyura olalar cümle ğubeyra

170- Hemān emr eyleyince şāḥ-ı bī-bāk
Bir uğurdan olalar cümlesi ḥāk

Daḫı kāfir olanlar görüp anı
Diyeler vāy dirġā bizde ḳanı

N’olaydı biz daḫı ḥayvān olayduḳ
Şoñında ḥāk ile yeksān olayduḳ

‘Azāb ile giriftār olmayayduḳ
Şoñında böyle nā-çār olmayayduḳ

‘Ömer İbn-i ‘Ubeyd ‘Abdül‘azīzi
Anuñ da bunda teşḫiş ü temīzi

175- Ki şöyledür ki dir ol ibn-i izzet
Kaçan irse sa'at kıpsa kıyâmet

Ki toprak olmaya cinn ü perîler
Velî insândan olalar berîler

Cinânun çevresinde ideler devr
Bulara gebr gibi olmaya cevır

Velî sünnîsinedür bu ri'âyet
Bu söz dağı burada buldı gâyet

Ebülkâsım dağı eyler rivâyet
Ki bunda dağı var çok dürlü 'ibret

180- Ki iblîs-i la'în ol dağı eyde
N'ola bend olmayaydum ben de keyde

N'olaydı ben dağı toprak olaydum
Bular gibi hâzân yaprak olaydum

Ki ser-dâr-ı melâ'în eyleyüp reyb
İderdi Âdemi teşnî' idüp 'ayb

Ki sen toprağdan olduñ diyü mevcüd
Yirüp kendüyi ögerdi o merdüd

Ben oddan yaradıldum diyü mağrür
Olurdi kendüye ol hór u mağhür

185- Pes imdi göre toprağdan olana
Kerâmetler virile kendü yana

Göre insâna vire hür u gılmân
Cinân içinde ol gaffâr u gufrân

Görüp oldukların bînâ-yı dîdâr
Nedâmet âteşine yana tekrâr

Göre zürriyetini kendüyi hór
Od içinde mu'azzeb hór u mağhür

Diye ben de n'olaydı hâk olaydum
'Azâbından ola ki kırtulaydum

190- Ki ben daħı olaydum böyle rāhat
Ola ki çekmeyeydüm dürlü miħnet

Ve illā girmeye hergiz eline
Didügi gide bu gele eline

Diye hayfā dirġā ħasretā āh
Ki ben bu varıadan olmadum āgāh

Ebed maħrüm olup düzaħda kıala
'Azāb içinde dāyim ide nāle

KAYNAKLAR

- ÂŞIK ÇELEBİ, (2010), **Meşâ'iru's-şu'arâ**, İnceleme-Metin, C. II, hzl. Prof. Dr. Filiz Kılıç, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk ve diğ., (1998), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara.
- Kühü'l-ahbârın Tezkire Kısmı**, (1994), hzl. Dr. Mustafa İsen, Ankara.
- Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu**, (1992), C. IV, Kâhire.
- TUMAN, Mehmet Nâil, (2001), **Tuhfe-i Nâilî-Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**, C. II, Ankara.